

Ольга В. Євтушевська
**ПЕРСПЕКТИВИ ТА ЗАГРОЗИ РОЗВИТКУ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті висвітлено основні перспективи розвитку інноваційної діяльності в сучасних умовах. Досліджено загрози інноваційно-технічному розвитку суспільства. Розкрито особливості споживчих потреб як основи становлення інноваційної сфери.

Ключові слова: інноваційний розвиток; альтернативні джерела енергії; генномодифікована продукція; постіндустріальне суспільство; інноваційні технології.

Літ. 13.

Ольга В. Евтушевская
**ПЕРСПЕКТИВЫ И УГРОЗЫ РАЗВИТИЯ
ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

В статье освещены основные перспективы развития инновационной деятельности в современных условиях. Исследованы угрозы инновационно-техническому развитию общества. Раскрыты особенности потребительских нужд как основы становления инновационной сферы.

Ключевые слова: инновационное развитие; альтернативные источники энергии; генномодифицированная продукция; постиндустриальное общество; инновационные технологии.

Olga V. Evtushevska¹
**DEVELOPMENT PERSPECTIVES AND THREATS
TO INNOVATIVE ACTIVITIES**

The article outlines the key directions in the development of innovative activities under the current conditions. The threats to the innovative technological development of the society are studied. The peculiarities of consumer needs as a basis for innovations are determined.

Keywords: innovative development; the sources of alternative energy; genetically modified products; postindustrial society; innovative technologies.

Постановка проблеми. Розвиток інновацій та їх впровадження в соціально-економічну сферу є надзвичайно актуальною темою, яка цікавить багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Дана проблема знайшла своє відображення в теоріях трансформації економіки та суспільства. У вітчизняній економічній літературі питання розвитку інноваційної діяльності посідає чільне місце, проте вчені здебільшого зосереджуються на перспективах впровадження нововведень та причинах низького рівня їх застосування у виробничих процесах, при цьому незначна увага приділяється можливим загрозам від розвитку інноваційної діяльності. Зацікавленість інноваційним розвитком часто має суто декларативний характер, а значення інновацій в сучасному житті нерідко переоцінюється. Необхідно більш чітко висвітлити потенційні загрози від функціонування інноваційної галузі, а також виважено обґрунтувати можливі перспективи її розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До найбільш відомих вчених, що досліджували питання інноваційної діяльності, належать: Д. Белл [10], Дж. Гелбрейт [12], П. Друкер [11], Е. Тоффлер [13], Р. Хайлбронер [9] та інші.

¹ Taras Shevchenko Kyiv National University, Ukraine.

Дж. Гелбрейт [12] та П. Друкер [11] розкривають глибинні суперечності, пов'язані з інноваційним проривом. На думку вчених, різні соціальні верстви по-різному реагують на докорінну зміну їх життєвого простору через інновації. У праці Е. Тоффлера «Третя хвиля» описано кардинальні відмінності між основними етапами становлення людства. Вчений розкриває позитивні та негативні наслідки інноваційного розвитку [13]. Д. Белл у праці «Прихід пост-індустріального суспільства» досліджує вплив інноваційних досягнень на розвиток корпоративного сектора, а також аналізує особливості постіндустріального етапу суспільного розвитку [10]. Дослідженням функціонування інноваційної сфери займаються також і вітчизняні вчені: І.В. Власенко [8], Л.В. Губерський [1], А.В. Колодійчук [2], І.В. Назаров [3], В.Л. Осецький [4], В.О. Сизоненко [5], Д.М. Стеченко [6], І.В. Федулова [7], О.І. Фурдичко [8] та інші. В.О. Сизоненко розкриває основні напрями активізації інноваційної діяльності в сучасних умовах, досліджує вплив інновацій на рівень конкурентоспроможності вітчизняної економіки [5]. Д.М. Стеченко висвітлює особливості стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку економічної системи [6]. В.Л. Осецький досліджує структурні та інституціональні фактори інноваційного розвитку [4]. А.В. Колодійчук аналізує вплив інформації на рівень інноваційного розвитку економіки [2]. Філософські аспекти становлення інноваційної діяльності розкриваються у працях В.П. Андрущенка [1], Л.В. Губерського [1], М.І. Михальченка [1], І.В. Назарова [3].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Більш детального розгляду потребують питання впровадження інновацій в аграрну та промислову сфери, зокрема в Україні. Інновації часто сприймаються виключно як благо, при цьому менша увага приділяється трудношам переведення виробництва на інноваційну основу.

Метою дослідження є висвітлення основних перспектив та загроз розвитку інноваційної діяльності в сучасних умовах, що дозволить надати рекомендації щодо більш виваженого підходу до впровадження інноваційних досягнень у соціально-економічну сферу.

Основні результати дослідження. Як зазначалося вище, проблема становлення та розвитку інноваційної діяльності є популярною темою в науковому світі. Інколи розгляд даного питання зводиться до декларацій про необхідність тотального впровадження інновацій у виробництво, наголошення на провідній ролі нововведень у розвитку економіки, вимог до постійного оновлення соціально-економічної сфери. Проте проблема інноваційного розвитку суспільства не є настільки однозначною. Для того, щоб більш чітко зрозуміти, наскільки складним та суперечливим є даний процес, необхідно висвітлити філософські, етичні та раціональні аспекти розвитку інноваційної діяльності.

В основі розвитку інноваційної сфери перебувають людські потреби, які мають схильність до постійного зростання та ускладнення. За критерієм нагальності задоволення потреби можна розділити на об'єктивні та суб'єктивні. *Об'єктивні потреби* – це потреби, незадоволення яких призводить до фізичної шкоди здоров'ю та/або моральної деградації особистості (потреба у воді та їжі, потреба в одязі, житлі, у медичній допомозі, потреба у спілкуванні, духовні та культурні потреби). *Суб'єктивні потреби* – це потреби, незадоволення яких не

призводить до негативних фізичних наслідків, але може стати причиною психологічного дискомфорту. Суб'єктивні потреби, у свою чергу, можна розділити на *суб'єктивно обґрунтовані* та *суб'єктивно необґрунтовані*. Перші є наслідком розвитку суспільства, вони формуються в результаті певних обставин. Зокрема, до таких потреб належать потреби, пов'язані з необхідністю полегшення побутових умов (швидкісний транспорт, побутова техніка, засоби зв'язку тощо); потреби соціального статусу (речі, які повинні підкреслювати соціальну роль особи); потреби, пов'язані з дотриманням суспільних традицій (виконання норм етикету, підготовка до святкувань тощо). Другі, швидше за все, є результатом негативних психологічних особливостей індивідів. Суб'єктивно необґрунтовані (хворобливі) потреби можуть проявлятися як в надмірному задоволенні об'єктивних потреб, так і у виникненні нових, часто антисоціальних бажань. До таких потреб належать надмірне споживання вишуканих та рідкісних страв, неконтрольоване скуповування одягу та інших речей, придбання предметів розкоші тощо. Межа між необхідним та надмірним споживанням є нечіткою, основним критерієм тут може виступати раціональність та здоровий глузд. За умов екологічної кризи та вичерпання енергетичних ресурсів світова спільнота не може дозволити собі надмірне задоволення даного виду потреб, проте в глобалізованій економіці, що діє на ринкових засадах, зупинити цей процес практично неможливо.

Варто розглянути цю класифікацію в контексті розвитку потреб в інноваціях. До об'єктивних потреб у нововведеннях можна віднести потреби у пошуку ліків від смертельних хвороб, соціальні інновації для осіб з обмеженими можливостями, вирощування селекційних та генномодифікованих сільськогосподарських культур для найбідніших країн тощо. До суб'єктивно обґрунтованих потреб належать потреби у промислових та аграрних інноваціях. До суб'єктивно необґрунтованих можна віднести інновації, спрямовані на задоволення короткотермінових примх споживачів («молекулярна» кухня, роботи, створені для розважальних цілей, аромамаркетинг тощо).

Розвиток інноваційно-технічної сфери – це не просто каталізатор позитивних чи негативних змін у соціально-економічному житті, це прояв докорінної зміни світогляду значної частини людства. Розвитку науково-технічного прогресу передували злам морально-ціннісних орієнтирів суспільства. Відходячи від традиційної моралі, члени суспільства все частіше звертали свій погляд на практично-господарську діяльність та все більше покладались на власні фізичні та інтелектуальні здібності. Час показав, що такий підхід не є виправданим. Динамічний розвиток інноваційної діяльності може призводити не лише до покращення побутових умов населення, підвищення продуктивності праці, зростання кваліфікованості персоналу, розвитку промисловості та сфери послуг тощо, але й до неконтрольованих негативних проявів від впровадження інновацій. Величезною небезпекою розвитку нововведень є можливість використання їх зі злочинною метою. Якби тоталітарні режими ХХ ст. володіли науково-технічними розробками сучасного рівня, масштаб руйнувань був би ще страшнішим. Теоретична ймовірність такого сценарію подій знайшла своє відображення в літературному напрямі так званої соціальної антиутопії.

Ігноруючи можливі небезпеки динамічного розвитку інноваційної діяльності, вітчизняні науковці здебільшого оцінюють цей процес тільки позитивно. При цьому основним об'єктом уваги стають причини недостатньо активного впровадження інновацій у вітчизняне виробництво. В.О. Сизоненко серед причин незадовільного стану інноваційної діяльності називає такі: екстенсивний характер інноваційних процесів, які відбуваються шляхом використання наявного обладнання та застарілих технологій, фінансові обмеження інноваційної діяльності підприємств, скорочення витрат на науку та старіння наукових кадрів, відсутність організаційних форм інтеграції промислових підприємств з науковими організаціями та фінансовим капіталом тощо [5, 77–78]. Також серед причин, через які вітчизняна інноваційна галузь знаходиться у складних умовах, вказують: невідпрацьованість концептуальних положень щодо формування інвестиційних ресурсів та джерел інвестування, незабезпеченість повноцінного функціонування фондового ринку [6, 107].

Більшість державних документів, присвячених стратегії розвитку держави, містять у собі пункти, де говориться про позитивний вплив інновацій на розвиток вітчизняної економіки. На думку деяких дослідників, «інновації спрямовані на підвищення продуктивності праці, скорочення витрат, поліпшення якості продукту і в кінцевому підсумку – на підвищення рівня життя населення в цілому» [2, 62].

До основних *перспективних напрямів розвитку інноваційної діяльності*, поперше, можна віднести *відкриття та подальше впровадження нетрадиційних джерел енергії*. Такі галузі відновлюваної енергії як сонячна, вітрова, гідро- та біоенергія, а також геотермальна енергія можуть стати альтернативою вичерпним енергетичним ресурсам, проте лише частково. Потреби населення, особливо розвинених країн, зростають настільки динамічно, що на сьогодні поки що немає стовідсоткової альтернативи традиційній енергетиці. Крім того, нарікання з боку екологів викликає використання атомної, а інколи й сонячної та вітрової енергії. Перелічені галузі господарювання мають свої суттєві недоліки.

По-друге, перспективною сферою застосування інноваційних досягнень може стати медична галузь, а саме *створення нових лікарських препаратів, а також технологій для полегшення життя особам з обмеженими можливостями*. Проблема лікування деяких найбільш складних захворювань залишається невирішеною і на сьогоднішній день. Намагання подолати окремі види хвороб поки що не мають гарантовано позитивних результатів. Наврядчи дослідникам коли-небудь вдасться вирішити ці проблеми повністю. Не дивлячись на всі успіхи сучасної, в тому числі й української медицини, багато питань залишається відкритими для вчених, зокрема, питання зміни структури вірусів, які викликають значну частину хвороб, робота людського мозку тощо. У цьому напрямі варто було б зосередити увагу на таких проблемах: вивченні вірусної природи захворювань, дослідженні причин найбільш складних психічних недугів, які багато в чому залишаються загадкою для науковців, пошуку ліків від вірусних хвороб сільськогосподарських рослин тощо. Надзвичайно потрібним є впровадження інноваційних розробок у сферу соціального забезпечення неповносправних осіб. На сьогодні вже існують деякі позитивні зрушення у цьому питанні, зокрема, пропонується застосування екзоскелетів для людей з по-

рушеннями опорно-рухового апарату, українськими науковцями створений пристрій для перекладу мови жестів на звичайну мову, використовуються звукові світлофори для людей з проблемами зору. Проте цього недостатньо для того, щоб допомогти особам з особливим потребами адаптуватися до звичайного життя, особливо це стосується країн постсоціалістичного режиму та інших країн, що розвиваються.

По-третє, інноваційні розробки можуть допомогти, принаймні частково, *вирішити продовольчі проблеми людства*, зокрема за рахунок використання сучасних біотехнологій, таких як селекція та генномодифіковані організми. Проблема застосування останніх викликає надзвичайно гостру дискусію, оскільки вплив ГМО на організм людини не є повністю дослідженим. Специфіку використання генетично модифікованих культур у вітчизняних умовах найкраще можна описати таким чином: «незважаючи на те, що трансгенні рослини в Україні не вирощуються, деякі підприємства використовують сировину ГМО (сою) у харчових продуктах, хоча безпека трансгенних організмів для довкілля та їх продукції для здоров'я людей не доведена і не вивчена» [8, 348]. Генетично модифікована продукція має як переваги, так і незаперечні недоліки, проте для країн, де проблема голоду стоїть дуже гостро, постачання трансгенних продуктів могло б стати спасінням. Цікаво, що більшість країн Африки, які найтяжче потерпають від нестачі продовольства, забороняють ввозити на свою територію генномодифіковану продукцію.

Обсяг статті не дозволяє висвітлити всі перспективи розвитку інноваційної діяльності, тому автор обмежився кількома, на його думку, основними.

До загроз інноваційного розвитку можна, передусім, віднести *неконтрольованість деяких науково-дослідних процесів*, які призводять до виникнення шкідливих для людства інновацій. Здійснюючи дослідження тих чи інших процесів або речовин, вчені не завжди можуть передбачити результати своєї роботи. Так, дослідження структури атома призвело до відкриття як атомної енергії, так і до створення ядерної зброї. Розробка деяких медичних препаратів принесла жакливу шкоду особам, які вживали їх (в 60-х роках ХХ ст. вживання вагітними жінками седативного препарату талідомід призвело до народження тисяч дітей з вродженими вадами). Розробка новітніх видів озброєння (біологічна, хімічна, ядерна, кліматична зброя) можуть поставити людство на межу знищення. Причини виникнення таких наукових розробок перебувають у морально-ціннісній площині. Наукового-технічний прогрес, зокрема інноваційний розвиток, став основною метою діяльності економічно розвинутих суспільств, панацеєю від загроз та негараздів майбутнього. Для матеріалістичного світогляду характерно шукати шляхи докорінного покращення природи та суспільного життя, спираючись на власні сили. При цьому ейфорія від надуманих успіхів та нездорова допитливість призводить до появи проблем, з якими світова спільнота не може боротись. На жаль, у майбутньому людство не застраховане від виникнення подібних до перелічених вище «благ». У засобах масової інформації висловлюються, подекуди, надзвичайно сумнівні ідеї щодо новітніх розробок у галузі «вдосконалення» людської природи, використання нанороботів у військових конфліктах, пошуку фізичного безсмертя людини тощо.

Окремі дослідники пишуть про «три великі межі, які окреслюють господарську деміургію людини – нездатність творити з «нічого», нездатність творити нове життя, нездатність воскресити згасле життя» [3, 123]. Деякі горевчені активно прагнуть спростувати ці, на їх думку, обмеження. Людина намагається проникнути в «ніщо», розщеплюючи ядро атома, шукаючи наддрібні частки і при цьому отримує енергію, потужність якої здатна знищити людство; всіма силами намагається «створити» нове життя, клонує живі організми. Активно обговорюються проблеми безсмертя людини, проте, окрім трагікомічних ідей, дослідники мало що можуть пред'явити.

Деякі плани розвитку інновацій здаються благородними, але насправді містять у собі загрози соціальних зрушень. Так, на сьогодні все частіше висловлюються думки про необхідність розробки роботів, які будуть виконувати людські функції – воювати, доглядати за дітьми, хворими, особами літнього віку, замінити домашніх улюбленців тощо. Якби така програма дійсно почала діяти, це призвело б до атрофії цілого ряду морально-вольових якостей людини.

Загрозою розвитку інноваційної діяльності також можна назвати *негативний екологічний ефект*, викликаний появою нових видів та методів виробництва. В науці прийнято виокремлювати три гіпотетичні моделі адаптації соціальної системи до технологічного розвитку: технократично-оптимістична, еколого-алармістська, адаптаційно-кризова [1, 406]. Прихильники еколого-алармістської теорії вважають, що інноваційно-технічний розвиток може призвести до екологічних та соціальних катаклізмів. Варто зазначити, що низка інноваційних технологій покликана зменшити негативний вплив на довкілля, зокрема це стосується вже згадуваних відновлюваних джерел енергії, сміттепереробних технологій, систем очищення води, біологічних заходів відновлення рослинного світу тощо.

До загроз інноваційної сфери, на думку автора, можна віднести небезпеку *розширення в інноваційному розвитку* різних країн. Загальновідомим є те, що держави світу розвиваються нерівномірно, як внаслідок об'єктивних обставин, так і в результаті цілеспрямованої політики розвинених країн. Потенційне набуття надпотужного інноваційного потенціалу однією чи кількома розвиненими державами може не лише відкинути слабкі в економічному плані країни далеко назад, але й призвести до надмірного домінування окремих держав на міжнародній арені.

Загрозою інноваційної діяльності може бути *конфлікт між робочою силою та інноваційно-технологічним розвитком*. На сьогодні ця проблема не є настільки гострою, проте вона була надзвичайно актуальною у другій половині XVIII ст. – початку XIX ст., коли радикальна модернізація промислового виробництва призводила до звільнення тисяч робітників. Американський економіст Р. Хайлбронер так описав цей процес: «в моду увійшли станки, а це означало заміну робочих рук на сталь, яка не вміла скаржитися. Уже в 1779 році восьмитисячний натовп робітників, доведених до відчаю бездушним розрахунком та ефективністю, напав на фабрику, а до 1811 року хвиля схожих виступів охопила всю Англію» [9, 133]. На сьогодні ця проблема частково вирішується завдяки розвиненості сфери послуг, яка приймає «надлишкову» робочу

силу, а також піклуванню урядів розвинених країн про недопущення високого рівня безробіття. Такі конфлікти можуть виникати локально у менш розвинутих державах, де власники компаній мають можливість скорочувати робітників за умови вигідності їх заміни промисловими технологіями.

Висновки. Інноваційно-технологічний розвиток надав світовій спільноті величезні можливості для вдосконалення соціально-економічної сфери. Водночас поклав на людство не менш вагому відповідальність за вміння розпорядитися виявленим потенціалом. Змінюючи оточуюче середовище під власні потреби, суспільство повинно відчувати межу втручання у природну, соціальну та економічну сфери.

В Україні спостерігається дещо інфантильне, захоплене сприйняття інноваційної діяльності, при тому, що наша країна не одне десятиліття була залучена до масштабних інноваційно-технологічних процесів. Існує декілька декларативних програм, які містять плани розвитку та впровадження інновацій у виробництво, проводяться десятки конференцій, присвячених дослідженню вітчизняного інноваційного потенціалу, написано сотні статей з даної тематики, проте наші успіхи у цій сфері залишаються досить скромними, хоча вони й існують. Така ситуація спостерігається, передусім, через невідповідність для великого капіталу впровадження масштабних нововведень.

1. Губерський Л.В., Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Культура, ідеологія, особистість. Методолого-світоглядний аналіз. – К.: Знання України, 2002. – 580 с.
2. Колодійчук А.В. Інформація як фактор інноваційного розвитку економіки // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – №5/1. – С. 58–62.
3. Назаров І.В. Філософія хозяйства в поисках смысла: ностальгия по откровению // Філософія хозяйства: Альманах Центра общественных наук и экономического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова. – 2009. – №1. – С. 122–135.
4. Осецкий В.Л. Структурные и институциональные факторы инновационного развития // Экономика управления. – 2010. – №2. – С. 71–76.
5. Сизоненко В.О. Механізми активізації інноваційної діяльності інтегрованих структур // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2012. – №27. – С. 76 – 87.
6. Стеченко Д.М. Стимулювання інноваційно-інвестиційної активності розвитку конкурентоспроможної економіки // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2012. – №27. – С. 106–111.
7. Федулова І.В. Дослідження інноваційної активності промислового підприємства // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2011. – №26. – С. 121–128.
8. Фурдичко О.І., Власенко І.В. Еколого-економічне землекористування: сучасні проблеми агробізнесу // Вісник Житомирського національного агроєкологічного університету. – 2012. – №1. – С. 341–348.
9. Хайлбронер Р. Філософи от мира сего. Великие экономические мыслители: их жизнь, эпоха и идеи. – М.: Колибри, 2008. – 432 с.
10. Bell, D. (1999). The coming of post-industrial society. New York: Basic books // newlearninonline.com.
11. Drucker, P. (1985). Innovation and entrepreneurship in a global economy // www.druckersociety.at.
12. Galbraith, J. (2007). The new industrial state Princeton university press // press.princeton.edu.
13. Toffler, A. (1980). The third wave // kyberia.sk.

Стаття надійшла до редакції 2.07.2013.